

NASILJE U PORODICI U REPUBLICI SRPSKOJ KROZ ZAKONODAVNI OKVIR

*Svetlana Ristić, MA, asistent²⁹⁷
Fakultet političkih nauka u Banjoj Luci*

Sažetak: *Nasilje u porodici predstavlja jedan od najtežih socijalnih problema savremenog društva. Iako je postojao oduvijek, tek krajem prošlog vijeka, s aktuelizacijom pitanja rodne ravnopravnosti, ovaj problem polako ulazi u sferu društveno nepoželjnih ponašanja koja se počinju zakonski sankcionisati. Aktuelnost ovog problema u zakonodavstvu proizilazi upravo iz ozbiljnih i štetnih posljedica koje ostavlja na članove porodice, a posebno na djecu i na žene. Potreba da se preventivno djeluje, što je suština zakonskog uređenja ove oblasti, proizilazi iz mnoštva međunarodnih dokumenata koji su u međuvremenu doneseni i koji su postali sastavni dio nacionalnog zakonodavstva zemalja koje su ih potpisale. Bosna i Hercegovina, a time i Republika Srpska, potpisnica je svih međunarodnih dokumenata koji se odnose na ovu tematiku, čime se stekla obaveza da se njihove odredbe ugrade u postojeći pravni sistem. U Krivičnom zakonu Republike Srpske nasilje u porodici prepoznato je kao vrsta krivičnog djela 2000. godine, a 2005. godine usvaja se prvi Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, kojim se ova oblast prvi put izdvaja kao posebno zakonski uređeno područje sistemskog djelovanja državnih organa. Sama složenost nasilja u porodici kao društvene devijacije i potreba za boljom društvenom reakcijom na nasilje nametnula je potrebu za zakonom koji će efikasnije odgovoriti na nasilje u porodici. Od tada pa sve do danas oblast zaštite i podrške žrtvama nasilja u porodici stalno se zakonski unapređuje, o čemu govori nekoliko izmjena i dopuna zakona, ali i donošenje potpuno novog zakonskog rješenja 2012. godine. Sada se nalazimo pred izradom novog zakona. U radu je prikazan razvoj zakonodavstva vezanog za regulisanje postupanja i procesuiranja nasilja u porodici u pravnom sistemu Republike Srpske, s osvrtom na razloge koji su doveli do već pomenutih promjena zakonske regulative.*

Ključne riječi: *nasilje u porodici, procesuiranje nasilja, Zakon o zaštiti od nasilja u porodici.*

Uvod

Nasilje u porodici jedan je od najtežih oblika narušavanja porodičnih odnosa i porodice kao osnovne ćelije društva. Predstavlja prepreku u ostvarivanju primarnih funkcija porodice i ostavlja dugotrajne posljedice na sve njene članove. Ujedno, posljedice trpi i društvo u cjelini. Danas je nasilje u porodici vrlo aktuelan socijalni problem, koji okupira pažnju javnosti kako zbog ekspanzije tako i zbog sve razvijenije svijesti o negativnim posljedicama nasilja. Postoji više pristupa u razumijevanju i definisanju same pojave nasilja u porodici. Funkcionalno-sistemske pristup, zasnovan na zakonodavno-pravnom određenju, usmjeren je na definisanje elemenata za praktično postupanje u slučajevima nasilja i na prepoznavanje sadržaja oblika, uzroka, intenziteta i posljedica nasilja (Šćepović–Lepir, 2023). Upravo zakonodavno-pravno određenje pruža mogućnost sistemu da djeluje u oblasti nasilja u porodici.

Za nasilje u porodici smatra se da postoji otkad i sama porodica kao zajednica, ali se njegova štetnost, nepoželjnost i teške posljedice nisu razumjele kao takve. Iako se cijeli svijet oduvijek susretao sa nasiljem u porodici, koje se vijekovima transgeneracijski prenosilo, svijest o nasilju u porodici kao jednom od najtežih problema u društvu razvila se znatno kasnije. Šarić (2012: 7) navodi da nasilje u porodici nije nova pojava, vjerovatno postoji u porodici od pamtvijeka, no tek je nedavno prepoznato kao društveni problem. Potpuno ignorisanje, s jedne strane, i prihvatanje nasilja kao dijela porodične

²⁹⁷ svetlana.ristic@fpn.unibl.org

privatnosti, s druge strane, dugo su bili jedini načini na koje se društvo odnosilo prema pojavi nasilja. Izuzetak su bili samo ekstremni slučajevi sa tragičnim ishodima. Nasilje u porodici smatralo se pojavom koja je dio normalnih odnosa za jednu porodičnu zajednicu i izbjegavalo se bilo kakvo miješanje države u porodične odnose. Uz to, same vrijednosti i način života tradicionalnih i patrijarhalnih sredina, koje su žrtve nasilja stavljale u težak položaj, uticali su na kasno prepoznavanje nasilja kao nedopustive i nepoželjne pojave unutar porodice. Otuda i dolazi visoka društvena tolerancija nasilja, koja ni do današnjeg dana nije iskorijenjena. Sve ovo imalo je dugotrajne posljedice na izostanak adekvatne društvene reakcije i procesuiranja nasilja u porodici.

Dodatno, neprepoznavanju nasilja kao pojave koja je društveno nepoželjna doprinijelo je i nepostojanje zakonskog uređenja ovog pitanja, ni kao posebnog zakona, ni kao norme u okviru postojećeg zakonodavstva. Svijest o negativnim posljedicama i o potrebi sprečavanja nasilja u porodici počela se razvijati tek u drugoj polovini 20. vijeka (Ajduković i Pavleković, 2000). Uzimajući to u obzir, može se reći da nasilje u porodici ima dugu istoriju postojanja, ali kratku istoriju procesuiranja kao društveno nepoželjne pojave. Izvjesnu promjenu u društvenoj svijesti i u odnosu prema ovom problemu uzrokovala je aktuelizacija pitanja rodne ravnopravnosti, položaja i prava žena, ljudskih prava, značaja zdravih porodičnih odnosa. U prilog toj promjeni govore i međunarodni dokumenti kojima su uređena i definisana ova pitanja, te je to zapravo bio prvi korak u kreiranju ozbiljnijeg odgovora na problem porodičnog nasilja.

Republika Srpska kao entitet Bosne i Hercegovine, koja je potpisnica međunarodnih dokumenata, imala je obavezu da pruži i zakonsko rješenje za problem nasilja u porodici. Put do sveobuhvatnog sistemskog odgovora i do procesuiranja nasilja zasnovanog na multisektorskoj saradnji koja danas postoji u Republici Srpskoj bio je dug. Tek je početak 21. vijeka donio pomak u sankcionisanju nasilja u porodici, i to uvođenjem u zakon nasilja u porodici kao ponašanja koje je kažnjivo, koje predstavlja prekršaj i krivično djelo, i u tome je Republika Srpska bila pionir u regionu. Potreba za što boljim odgovorom na ovaj složeni i ozbiljni socijalni problem može se vidjeti u nastojanju zakonodavca da normativno da što bolji okvir za djelovanje u slučajevima nasilja. Pored procesuiranja, koje je bilo u fokusu u prvim zakonskim rješenjima, koje se mahom odnosilo na fizičko nasilje, normativno su se nastojala urediti i druga pitanja poput prevencije, ranog otkrivanja, prepoznavanja svih oblika nasilja. Zakonodavni okvir oblasti nasilja u porodici čine brojni zakoni: *Krivični zakonik*, *Zakon o socijalnoj zaštiti Republike Srpske*, *Porodični zakon*, *Zakon o zdravstvenoj zaštiti*, *Zakon o ostvarivanju prava na besplatnu pravnu pomoć*, *Zakon o postupanju sa maloljetnicima u krivičnom postupku* i drugi. Ipak, u procesuiranju porodičnog nasilja ključan je *Zakon o zaštiti od nasilja u porodici*, te se u ovom radu prati njegov razvojni put. Od prvog zakona, koji je *lex specialis*, iz 2005. godine, danas se, skoro 20 godina kasnije, nalazimo pred usvajanjem novog zakona za zaštitu od nasilja u porodici.

Međunarodni dokumenti u oblasti nasilja u porodici

Pitanje nasilja u porodici prvenstveno se mora posmatrati kao kršenje osnovnih ljudskih prava i sloboda. Stoga su međunarodni dokumenti koji se odnose na zaštitu ljudskih prava dali širi okvir normativnog regulisanja problema nasilja u porodici na nacionalnom nivou. „Međunarodni standardi za zaštitu ljudskih prava jasno nalažu da je država odgovorna za prevenciju, provođenje istrage i sudsko sankcionisanje svih oblika kršenja ljudskih prava” (Mušić, 2016: 172). Počev od *Univerzalne deklaracije o pravima čovjeka* iz 1948. godine, koja proklamuje obavezu države da štiti i promoviše prava i ravnopravnost svih svojih građana, a u prvom redu osnovna prava svakog čovjeka kao što je pravo na život, bezbjednost i slobodu (član 3). U članu 5 navedeno je da niko ne smije biti podvrgnut mučenju ili okrutnom, nečovječnom ili ponižavajućem postupku ili kažnjavanju, a jednako značajni jesu i članovi kojima se naglašava obaveza države da zaštiti sve građane od bilo kojeg oblika diskriminacije.

Još jedan značajan međunarodni dokument koji čini širi okvir za borbu protiv nasilja u porodici jeste *Konvencija Savjeta Evrope za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda* iz 1950. godine. *Konvencijom* se još jednom potvrđuje obaveza zemalja potpisnica da poštuju osnovna ljudska prava – pravo na život, sigurnost, slobodu i zaštitu, kao i zabranu mučenja. Šćepović i Lepir (2023) prepoznaju značaj navoda iz protokola 7, člana 5, *Konvencije*, koji se odnosi na ravnopravnost supružnika u odgovornosti

i u uživanju prava, odnosno na jednak tretman prema svakom od supružnika, i na obavezu države da preduzima mjere koje su u najboljem interesu djece.

Dalje, najznačajniji međunarodni dokument koji štiti prava djece jeste *Konvencija o pravima djeteta* Ujedinjenih nacija iz 1989. godine. Svaka od zemalja potpisnica ima obavezu zaštite djece i njihovih prava koja su garantovana svim članovima *Konvencije*. S obzirom na to da su djeca nerijetko žrtve nasilja, direktno ili indirektno, zaštita i podrška djeci žrtvama nasilja proklamovana je članom 19 ove konvencije. Takođe, članom 34 države su obavezane da preuzmu mjere kako bi spriječile svaki oblik polnog zlostavljanja.

U širem okviru normativnog odgovora na nasilje nalaze se i drugi međunarodni dokumenti iz sfere ljudskih prava i sloboda kao što je *Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim, kulturnim pravima, Milenijumska deklaracija, Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom, Agenda 2030*.

Međunarodni dokumenti koji su nešto uži okvir normativnog odgovora na nasilje u porodici jesu oni međunarodni dokumenti koji u fokusu imaju pitanja diskriminacije žena i rodne ravnopravnosti. U tom smislu posebno je značajna i *Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena* iz 1979. godine. Značaj ove konvencije neminovan je u borbi protiv neravnopravnosti žena i rodno zasnovanog nasilja. Savjet Evrope 2006. godine usvojio je *Evropsku povelju o ravnopravnosti žena i muškaraca na lokalnom nivou*, a fokus ovog dokumenta jeste na obavezama koje imaju lokalne zajednice u borbi protiv rodno zasnovanog nasilja.

Dokument kojim se nastojalo uticati na promjenu odnosa zemalja prema problemu nasilja u porodici, odnosno na borbu protiv nasilja u porodici, u smislu obaveznog sankcionisanja, zaštite žrtava i podrške žrtvama, jeste *Deklaracija o ukidanju nasilja nad ženama* iz 1993. godine. U pogledu zaštite djece žrtava nasilja, dokument kojim se nastoje zaštititi djeca žrtve seksualnog zlostavljanja usvojio je Savjet Evrope 2007. godine, a to je *Konvencija Savjeta Evrope o zaštiti djece od seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja*.

Možda i najznačajniji međunarodni dokument u borbi protiv nasilja u porodici u novijoj istoriji jeste *Konvencija Savjeta Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici*, kolokvijalno poznatiji pod nazivom *Istanbulska konvencija*. Značaj ovog dokumenata jeste u temeljnosti u borbi protiv porodičnog nasilja i u sumiranju napora sadržanih u svim pomenutim značajnim međunarodnim dokumentima. Bosna i Hercegovina bila je među prvim zemljama koje su ratifikovale ovu konvenciju, i to još 2013. godine. Prvim članom *Konvencije* određeni su prioriteti kojima države potpisnice treba da se vode, a odnose se na djelovanje države u oblastima neposredne zaštite žena od nasilja, na promociju ravnopravnosti žena u društvu, izgradnju zakonodavnog okvira zaštite žena, na ostvarivanje međunarodne saradnje na polju zaštite prava žena i na podsticanje međusektorske saradnje i ostvarivanje međusobne podrške svih aktera u društvu u suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici.

Članovima 5, 6 i 7 definisani su određeni principi kojima se nastoji poboljšati zaštita žrtava nasilja u porodici, a to su princip multisektorske saradnje u borbi protiv porodičnog nasilja i nasilja nad ženama, zatim poštovanje rodno zasnovane politike pri izradi zakonodavstva, princip dužne pažnje i formiranje mehanizma procesuiranja nasilja. Dodatno, značajan pomak jeste i pitanje prevencije nasilja, koje je u okviru ove konvencije prepoznato kao posebno značajno za adekvatan i efikasan odgovor na nasilje u porodici.

Zakoni o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske

Najvišim pravnim aktom *Ustavom Republike Srpske* svim građanima garantovano je uživanje svih prava, bez diskriminacije po bilo kojem osnovu. *Ustavom Republike Srpske*, članom 10 (Ljudska prava i slobode), proklamovano je da su građani Republike ravnopravni u slobodama, pravima i dužnostima, jednaki su pred zakonom i uživaju istu pravnu zaštitu, bez obzira na rasu, pol, jezik, nacionalnu pripadnost, vjeroispovijest, socijalno porijeklo, rođenje, obrazovanje, imovno stanje, političko i drugo uvjerenje, društveni položaj ili drugo lično svojstvo.

Prvi *Zakon o zaštiti od nasilja u porodici* u Republici Srpskoj

Ipak, od samog donošenja *Ustava* do usvajanja prvog *Zakona o zaštiti od nasilja u porodici* protekao je znatan period. Početak 21. vijeka u Republici Srpskoj značio je izvjestan pomak u borbi protiv nasilja u porodici, s obzirom na to da je 2000. godine u *Krivični zakon Republike Srpske* nasilje u porodici i porodičnoj zajednici uvedeno kao krivično djelo. Iako je uvođenje nasilja u porodici kao krivičnog djela u zakon bio značaj korak u borbi protiv nasilja u porodici, to nije bilo dovoljno da se nasilje adekvatno i efikasno sankcioniše, pa čak ni da se prepozna i dokaže. Dakle, iako značajan, ovaj pomak nije mogao obezbijediti efikasnu zaštitu žrtava nasilja u porodici. Da bi se obezbijedio adekvatniji odgovor na nasilje, bilo je potrebno konkretnije definisati radnje koje se smatraju nasiljem u porodici, kao i subjekte koji će postupati u slučajevima nasilja, te mjere prema počiniocima nasilja.

Rješenje je pronađeno u donošenju *Zakona o zaštiti od nasilja u porodici* 2005. godine, dakle, oko pola decenije nakon što je nasilje u porodici okarakterisano kao krivično djelo u *Krivičnom zakonu Republike Srpske*. Prvo zakonsko rješenje za problem nasilja u porodici pokazalo je ozbiljnu namjeru društva da se protiv nasilja bori i predstavlja ne samo pomak u procesuiranju nasilja u porodici već i odraz društvenog neprihvatanja porodičnog nasilja.

Ovim zakonom uređeno je sljedeće: zaštita od nasilja u porodici, pojam nasilja u porodici, krug lica koja se smatraju članovima porodice u smislu ovog zakona, način zaštite članova porodice, te vrsta i svrha prekršajnih sankcija za počinioce nasilnih radnji (član 1, *Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, Službeni glasnik Republike Srpske*, 812/05). Takođe, ovim zakonom definisano je da su zaštitu od nasilničkog ponašanja dužni pružiti policija, tužilaštva, organ starateljstva i sud, odnosno ovi subjekti prepoznati su kao subjekti koji djeluju u slučajevima nasilja u porodici. Članom 2 ovog zakona određeno je da se postupak zaštite i kazne obezbjeđuje u prekršajnom postupku, primjenom odredbi *Zakona o prekršajima*. Radnje nasilja u porodici prema ovom zakonu jesu sljedeće: fizički napad člana porodice na drugog člana porodice, bez obzira na to da li je nastupila fizička povreda ili nije; svaka primjena fizičke sile, koja ne rezultira direktan napad ili primjena psihičke prinude na integritet člana porodice; svako drugo postupanje jednog člana porodice koje može prouzrokovati ili izazvati opasnost da će izazvati fizičku ili psihičku patnju ili ekonomsku štetu; prourokovanje osjećaja straha ili lične ugroženosti ili povrede dostojanstva ucjenom ili verbalnom prijetnjom ili drugom prinudom; ozbiljni verbalni napadi, vrijeđanje, psovanje, nazivanje pogrdnim imenima i drugi način grubog uznemiravanja člana porodice; uhođenje i svi drugi načini uznemiravanja drugog člana porodice; oštećenje ili uništenje zajedničke imovine ili imovine u posjedu ili pokušaj da se to učini; propuštanje dužne pažnje i nadzora ili nepružanje pomoći i zaštite iako za to postoji obaveza po zakonu ili po običajima, a to bi imalo za posljedicu osjećaj fizičke, psihičke ili ekonomsko-socijalne ugroženosti; izolacija i ograničavanje slobode kretanja i komuniciranja sa trećim licima; nebriga i rješavanje osnovnih potreba (član 6, *Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, Službeni glasnik Republike Srpske*, br. 812/05).

Nakon tri godine primjene ovog zakona uočena je potreba za doradom ovog zakonskog rješenja u pogledu određenih pitanja. Između ostalih, neka pitanja izdvojila su se kao posebno značajna. Jedno od tih pitanja odnosilo se na sam način i redoslijed u postupanju i u komunikaciji subjekata zaštite, pa je napravljena promjena kojom je sada konkretnije definisan način zajedničkog i koordinisanog postupanja subjekata. Određena je obaveza subjekata zaštite, medicinskih i drugih ustanova koje postupaju u slučajevima nasilja da ustanove obavezni protokol za postupanje u slučajevima nasilja u porodici (član 2, *Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, Službeni glasnik Republike Srpske*, br. 17/08). Drugo pitanje ticalo se radnji nasilja u porodici, koje su ovom izmjenom proširene i detaljnije određene. Naime, u radnje nasilja, po izmjeni ovog člana, spadaju i seksualno uznemiravanje i ekonomsko zlostavljanje. U *Zakonu o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti od nasilja u porodici* iz 2008. godine seksualno uznemiravanje navodi se kao radnja nasilja, a kao ekonomsko zlostavljanje prepoznaje se sljedeće „oduzimanje prava na ekonomsku nezavisnost zabranom rada ili držanjem člana porodice u odnosu zavisnosti ili podređenosti, prijetnjom ili nedavanjem sredstava za život ili drugim oblicima ekonomske dominacije jednog člana porodice nad drugim”. U definisanju samih radnji nasilja značajna je još i izmjena u prepoznavanju vaspitanja djece fizičkim kažnjavanjem i drugim načinima ponižavajućeg postupanja kao radnje nasilja (član 3, *Zakon*

o izmjeni i dopuni Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, Službeni glasnik Republike Srpske, br. 17/08). Treće značajno pitanje odnosilo se na privremeno zbrinjavanje žrtve u sigurnim kućama (član 4, isto), kojim se nastojala pružiti zaštita žrtvama nasilja u porodici u vidu privremenog zbrinjavanja i smještaja.

Drugi Zakon o zaštiti od nasilja u porodici u Republici Srpskoj

Potreba za unapređenjem zakonskih rješenja i dalje je postojala, te je težnja za što boljim odgovorom na nasilje rezultirala novim Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici, koji je donesen 2012. godine. Važno je napomenuti da je ovaj zakon „pretrpio” tri izmjene i dopune, i to 2013, 2015. i 2019. godine. U osnovnim odredbama ovog zakona definisano je da se ovim zakonom uređuje zaštita od nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici lica koja se u smislu ovog zakona smatraju članom porodice ili porodične zajednice, zatim su definisani subjekti zaštite i postupak zaštite žrtava nasilja u porodici, osnivanje Savjeta za borbu protiv nasilja u porodici, mjere za zaštitu žrtve nasilja u porodici i druga pitanja od značaja za zaštitu od nasilja u porodici (član 1, Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske, Službeni Glasnik Republike Srpske, br. 102/2012, 108/2013, 82/2015 i 84/2019).

U odnosu na „stari” zakon može se primijetiti razlika u samom određenju predmeta zakona, novina jeste osnivanje Savjeta za borbu protiv nasilja u porodici. Drugi značajan element definisan u samim odredbama jeste Strategija za suzbijanje nasilja u porodici, koju donosi Narodna Skupština Republike Srpske (član 4, isto). Planiran i organizovan pristup problemu porodičnog nasilja upravo se ogleda u donošenju strateškog dokumenta u ovoj oblasti. Zanimljivo je da je ovaj zakon usvojen prije same ratifikacije Konvencije Savjeta Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici, a sam zakon uvažavao je neke od najznačajnijih principa u zaštiti žrtava nasilja u porodici kao što je princip međusektorske saradnje.

Novi zakon prepoznaje nešto drugačiji opus radnji, odnosno oblika ponašanja i postupanja koji se smatraju nasiljem u porodici u odnosu na određenje radnji nasilja iz starog zakona (Zakona iz 2005, sa izmjenama iz 2008. godine). Naime, prema Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici iz 2012. godine, definisane su radnje nasilja koje nemaju obilježja krivičnog djela, odnosno radnje nasilja koje predstavljaju prekršaj. To su: prijetnja nanošenjem tjelesne povrede članu porodice ili njemu bliskom licu; prijetnja oduzimanjem djece ili izbacivanjem iz stana člana porodice; iscrpljivanje radom, izgladnjivanjem, uskraćivanjem sna ili neophodnog odmora članu porodice; vaspitanje djece na način ponižavajućeg vaspitanja; uskraćivanje sredstava za egzistenciju članu porodice; uskraćivanje prava na ekonomsku nezavisnost zabranom rada ili držanjem člana porodice u odnosu zavisnosti ili podređenosti, prijetnjom ili nedavanjem sredstava za život ili drugim oblicima ekonomske dominacije; verbalni napad, psovanje, nazivanje pogrdnim imenom ili vrijeđanje člana porodice na drugi način; ograničavanje slobode komuniciranja člana porodice sa članovima porodice ili drugim licima; oštećenje, uništenje ili prometovanje zajedničke imovine ili imovine u posjedu, kao i oštećenje ili uništenje imovine u vlasništvu ili u posjedu drugog člana porodice, odnosno pokušaj da se to učini; uhođenje člana porodice i prouzrokovanje straha, poniženja, osjećaja manje vrijednosti, kao i druge radnje koje ne sadrže obilježja krivičnog djela nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici (član 6, stav 2 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, Službeni glasnik Republike Srpske, br. 102/12).

Novi zakon je i nešto drugačije (šire) odgovorio na pitanje *Ko se to smatra članom porodice?* pa se u članove porodice, pored sadašnjih i bivših vanbračnih i bračnih supružnika, njihove zajedničke i djece svakog od njih, lica koja su u srodstvu usvojenjem ili starateljstvom, roditelja sadašnjih i bivših supružnika, očuha i maćeha, dodaju i drugi srodnici. To su: srodnici po tazbini zaključno do drugog stepena bez obzira na to što je bračna zajednica prestala; srodnici iz potpunog usvojenja u prvoj liniji bez ograničenja, a u pobočnoj liniji zaključno sa četvrtim stepenom, kao i srodnici iz nepotpunog usvojenja; lica koja žive ili koja su živjela u istom porodičnom domaćinstvu bez obzira na srodstvo; lica koja imaju zajedničko dijete ili je dijete začeto, iako nikada nisu živjela u istom porodičnom domaćinstvu (član 7, isto). Novi Zakon predvidio je i zaštitu žrtava nasilja u porodici članom 8, gdje se navodi da žrtva nasilja u porodici ima pravo na psihosocijalnu pomoć i socijalnu i medicinsku zaštitu u skladu sa zakonima iz oblasti zdravstvene i socijalne zaštite, a takođe je naglašeno da su dijete, starije lica, lica sa invaliditetom i lica pod starateljstvom žrtve nasilje koje imaju posebnu pomoć i zaštitu.

Mreža subjekata zaštite koji su dužni pružiti podršku i zaštitu žrtvi nasilja u porodici jeste proširena, pa drugi po redu *Zakon o zaštiti od nasilja u porodici* prepoznaje i zdravstvene i obrazovne ustanove kao subjekte zaštite (član 9, isto). Takođe, naložena je obaveza zdravstvenim ustanovama da žrtvi nasilja omoguće besplatan ljekarski pregled radi utvrđivanja postojanja povreda, fizičkog i psihičkog integriteta. Način zbrinjavanja žrtava nasilja u porodici detaljnije je definisan u smislu obaveza i dužnosti subjekata postupanja (član 15, isto) a u odnosu na sam postupak dolaska žrtve nasilja u sigurnu kuću, napuštanje doma, obaveze subjekata zaštite u vezi sa zbrinjavanjem žrtve nasilja u porodicu.

Ubrzo nakon usvajanja *Zakona* prepoznata je potreba za doradom ovog zakona u pogledu pojedinih članova, pa su već naredne 2013. godine usvojene izmjene i dopune ovog zakona. Jedna od najznačajnijih jeste promjena koja se odnosi na način zbrinjavanja žrtava, odnosno definisano je pravo žrtava nasilja u porodici da podnesu nadležnom centru za socijalni rad, odnosno službi socijalne zaštite, zahtjev za korištenje posebne mjere podrške – privremeno zbrinjavanje u sigurnu kuću (član 15, stav 2 *Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti od nasilja u porodici*, *Službeni glasnik Republike Srpske*, br. 108/2013).

Nakon dvije godine uslijedila je i nova izmjena ovog zakona, kojom su se nastojali bolje urediti postupak zaštite žrtava nasilja u porodici i zaštitne mjere u slučajevima nasilja u porodici. Definisane su norme koje će se ticati promjene ponašanja učinilaca nasilja i mjere koje će korektivno djelovati na njihovo ponašanje. Jedna od izmjena odnosila se na uvođenje vaspitnih mjera i mjera upozorenja u prekršajne sankcije za zaštitu od nasilja u porodici (član 2 *Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti od nasilja u porodici*, br 31/15).

Najviše značajnih promjena u zakonu donijela je 2019. godina. Prva od značajnih promjena jeste definisanje radnji nasilja, koje su, posmatrajući odredbe, bile sveobuhvatnije definisane u *Zakonu* iz 2005. godine, sa dopunom iz 2008. godine. Sada su (s izmjenom) radnje nasilja definisane kao u „starom zakonu”²⁹⁸, sa dopunom u vidu sljedećih radnji: oduzimanje djece ili izbacivanje iz stana člana porodice ili onemogućavanje pristupa zdravstvenoj zaštiti i njezi, zadržavanje putne isprave ili nekog drugog dokumenta člana porodice ili porodične zajednice, nepridržavanje odluke nadležnog organa kojom je utvrđen lični kontakt djece sa roditeljima (član 3 *Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti od nasilja u porodici*, br 84/19).

Pitanje partnerskog nasilja u slučaju da partneri nisu živjeli zajedno nije bilo dovoljno uređeno, jer se ovaj tip partnerskih odnosa nije prepoznao u definisanju članova porodice. Ovo pitanje takođe je naišlo na svoj odgovor u izmjenama iz 2019. godine, gdje se, u članu 7, članovima porodice dodaju i lica koja su međusobno bila ili su još uvijek u emotivnoj ili intimnoj vezi, nezavisno od toga da li učinilac dijeli ili je dijelio domaćinstvo sa žrtvom (član 4 *Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti od nasilja u porodici*, *Službeni glasnik Republike Srpske*, br. 84/19).

Procjena rizika bila je novi element u zaštiti žrtava nasilja u porodici, koja je u ovaj zakon ušla s posljednjom izmjenom i dopunom iz 2019. godine. Ovim se nastojao smanjiti rizik od težih eskalacija nasilja na način da policijski službenici procijene opasnost od dalje eskalacije nasilja i opasnost po zdravlje i bezbjednost članova porodice²⁹⁹.

Nije rijetkost da žrtve u samom postupku procesuiranja nasilja doživljavaju jedan vid retraumatizacije ili pak odustanu od samog gonjenja učinioca upravo zbog nedostatka podrške u ključnim trenucima davanja izjave ili dalje u toku postupka. Na rješenje ovog problema nastojalo se uticati izmjenama i dopunama ovog zakona 2019. godine u vidu uvođenja posebno značajnog instituta. U samoj zaštiti žrtava uveden je institut kojim je obezbijedena dodatna podrška žrtvama nasilja u porodici, i to

²⁹⁸ *Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske*, *Službeni glasnik Republike Srpske*, br. 812/05, 17/08.

²⁹⁹ Članom 8 *Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti od nasilja u porodici* iz 2019. godine u *Zakon o zaštiti od nasilja u porodici* dodaje se novi član – 12a – kojim je određeno da se po svakoj prijavi nasilja vrši procjena rizika od strane nadležnog policijskog službenika.

izmjenama i dopunama *Zakona* 2019. godine, a to je lice od povjerenja. Dakle, žrtva nasilja može izabrati, prije ili u toku postupka, lice od povjerenja, koje će biti prisutno tokom jednog postupka ili više postupaka ili radnji u vezi sa zaštitom od nasilja u porodici, a lice od povjerenja može biti bilo koja punoljetna osoba (član 10, isto).

U samom postupku zaštite novim zakonom načinjen je izvjestan napredak jer je novom izmjenom predviđeno da se na području jedinica lokalne samouprave zaključuje protokol i formira grupa za koordinaciju i saradnju, sastavljena od predstavnika svih ustanova, organa i organizacija koji pružaju zaštitu, pomoć i podršku žrtvama nasilja u porodici (član 6 *Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti od nasilja u porodici*, *Službeni glasnik Republike Srpske*, br 84/19).

Za kraj, jedna od najznačajnijih promjena koja je ostavila velike posljedice na konkretno postupanje u procesuiranju iz 2019. godine bila je ta da se nasilje više ne posmatra kao prekršaj, već isključivo kao krivično djelo. Međutim, „vidljivo je i sada, kada je nasilje u porodici isključivo samo krivično djelo, da ono i dalje 'luta' između prekršajnog i krivičnog prava, zaštitne mjere i dalje izriče sud u prekršajnom postupku” (Sladić, 2022: 173). Naime, zaštitne mjere u slučajevima nasilja u porodici izriče prekršajni sud.

Postoje različita tumačenja praktične primjene i izmjena u zaštiti žrtava nasilja koje dolaze s ovom zakonskom promjenom. S jedne strane, klasifikovanje nasilja u porodici isključivo kao krivičnog djela odraz je netolerancije nasilja, ozbiljnijeg pristupa ovom socijalnom problemu, s druge strane, neki stručnjaci upozoravaju na moguće negativne posljedice ove promjene. Tačnije, izražavaju zabrinutost da će na ovaj način veliki broj slučajeva nasilja ostati bez adekvatne sankcije, jer je i dalje česta pojava da žrtva nasilja odustane od krivičnog gonjenja učinioca nasilja. Rezultati istraživanja na temu *Upravljanja u sistemu zaštite i podrške žrtvama nasilja u porodici tokom pandemije covid 19 u Republici Srpskoj*, sprovedenog 2023. godine, ukazuju na zabrinutost stručnjaka iz prakse, posebno policijskih službenika za slabiji efekat u samoj zaštiti žrtava nasilja zbog čestog odustajanja žrtava nasilja od prijave, a učinilac u tom slučaju ni na koji način ne bude sankcionisan.

Uzimajući u obzir sve izmjene nastale zakonskim odgovorom na nasilje u porodici može se zaključiti da se oblast nasilja u porodici konstantno nastoji unaprijediti sa zakonskog aspekta, te da se nastoji pronaći što efikasnije i efektivnije rješenje u praktičnom procesuiranju nasilja. Minula godina u oblasti nasilja u porodici bila je izuzetno turbulentna, posmatrajući eskalaciju i brojne slučajeve nasilja u porodici s tragičnim epilogom. To je ukazivalo da postojeći sistemski odgovor ne daje željene rezultate. Međutim, težnja da se ova oblast zakonodavno bolje uredi postoji. To nam potvrđuje i činjenica da je Vlada Republike Srpske utvrdila *Nacrt zakona o zaštiti od nasilja u porodici i nasilja prema ženama Republike Srpske*, čije se usvajanje očekuje u 2024. godini.

Zaključak

Nasilje u porodici kao jedan od najtežih socijalnih problema i kao društvena devijacija zahtijevao je ozbiljan i sistemski odgovor. Ipak, samo određivanje nasilja u porodici kao društveno nepoželjne i neprihvatljive pojave došlo je istorijski relativno skoro, samim tim je i normativno uređenje ove oblasti došlo kasno u odnosu na egzistiranje porodičnog nasilja u društvu. Donošenjem međunarodnih dokumenata od druge polovine prošlog vijeka kojima su uređena pitanja ljudskih prava i sloboda i ravnopravnosti polova, te njihovom implementacijom razvijala se svijest o potrebi zakonodavnog regulisanja oblasti nasilja u porodici.

Početak ovog vijeka u Republici Srpskoj značio je dva značajna koraka kada je zakonodavni okvir u oblasti nasilja u porodici u pitanju, a to je uvođenje nasilja u porodici i porodičnoj zajednici kao krivičnog djela u *Krivični zakon* i usvajanje *Zakona o zaštiti od nasilja u porodici* 2005. godine. Ovo je bio početak nastojanja da se da što bolji zakonski odgovor na nasilje u porodici i da taj odgovor ima temeljan, sistemski pristup. Ta su se nastojanja ogledala u izmjenama i dopunama *Zakona* 2008. godine, koje su imale za cilj da pospješe odgovor na nasilje i na samu zaštitu žrtve nasilja u porodici. Godina 2012. bila je u znaku novog *Zakona o zaštiti od nasilja u porodici*, koji je imao zadatak da strože reguliše oblast nasilja u porodici i da djeluje kako represivno tako i preventivno na nasilje u

porodici. Ovaj zakon omogućio je bolji sistemski odgovor na nasilje u porodici, uključujući sve relevantne subjekte zaštite koji postupaju u slučajevima nasilja u porodici. Uvid u postojeće propuste i nastojanje da se ti propusti isprave i da se u praksi omogući efikasniji odgovor ogledaju se u izmjenama i dopunama ovog zakona koje su nastupile već 2013, zatim 2015. i na kraju 2019. godine. U suštinskom smislu, nainteresantije su promjene iz 2019. godine, koje su nasilje u porodici stavile u jedan novi kontekst, prije svega uvodeći nove značajne institute u procesuiranju, ali i određenjem nasilja isključivo kao krivičnog djela.

Uprkos svim naporima da se zakonodavno poboljša odgovor na nasilje u porodici, borba protiv nasilja još uvijek je intenzivna. Svjedočimo sveopštoj ekspanziji nasilja u proteklim godinama na našim prostorima, te se može reći da danas, možda i više nego ikad, ova oblast ima pažnju šire javnosti. Posmatrajući ovaj trend, naročito posljednje dvije godine, može se zaključiti da se, paradoksalno sa nastojanjima da se da bolji zakonski odgovor, s jedne strane, dešava veća pojavnost nasilja, s druge strane. To može biti i pokazatelj da postojeći okvir ne daje dovoljno efikasan odgovor na pojavu nasilja u porodici, te da se dešavaju propusti kako u preventivnom tako i represivnom djelovanju. Odgovor na trenutno stanje u oblasti nasilja u porodici zakonodavac će pokušati dati novim zakonom kojim će biti regulisana oblast nasilja u porodici, a čije se usvajanje, kako nadležno ministarstvo navodi, očekuje u tekućoj 2024. godini.

Literatura

- Ajduković, M, G. Pavleković (2000), *Nasilje nad ženom u obitelji*, Društvo za psihološku pomoć, Zagreb.
- Mušić, S. (2018), „Nasilje u porodici kroz pravni okvir u Bosni i Hercegovini”, *Zbornik radova Pravnog fakulteta Sveučilišta u Mostaru*, br. XXVI, str. 168–187.
- Narodna Skupština Republike Srpske, *Ustav Republike Srpske*. Dostupno na: <https://www.narodnaskupstinars.net/sites/default/files>
- Savjet Evrope, *Konvencija Savjeta Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici*. Dostupno na: <https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/images/pdf/Publikacija>
- Savjet Evrope, *Konvencija Savjeta Evrope za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda* (1950). Dostupno na: http://www.mhrr.gov.ba/ured_zastupnika/dokumenti/default.aspx?id=1474&langTag=bs-BA
- Sladić, LJ. (2022), „Nasilje u porodici između krivičnog i prekršajnog prava Republike Srpske”, *Glasnik Advokatske komore Vojvodine*, br. 1/2023, str. 157–175.
- Šarić, H. (2012), *Nasilje u porodici*, P. N. T. d. o. o. Tuzla, Tuzla.
- Šćepović, D, Lj. Lepir (2023), *Nasilje u porodici*, Fakultet političkih nauka, Banja Luka.
- Ujedinjene nacije (1948), *Univerzalna deklaracija o pravima čovjeka*. Dostupno na: https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/cnr.pdf
- Ujedinjene nacije (1989), *Konvencija o pravima djeteta*. Dostupno na: <https://www.unicef.org/bih/media/676/file/Konvencija%20o%20pravima%20djeteta.pdf>
- Zakon o zaštiti od nasilja u porodici*, *Službeni glasnik Republike Srpske*, br. 812/05. Dostupno na: https://advokat-prnjavorac.com/zakoni/Zakon_o_zastiti_od_nasilja_u_porodici_Republike_Srpske.pdf
- Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti od nasilja u porodici*, *Službeni glasnik Republike Srpske*, br. 17/08. Dostupno na: <https://vladars.rs/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mpr/Documents/%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%20%D0%BE%20%D0%B8%D0%B7%D0%BC%D1%98%D0%B5%D0%BD%D0%B0%D0%BC%D0%B0%20%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BF%D1%83%D0%BD%D0%B0%D0%BC%D0%B0%20%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%B0%20%D0%BE%20%D0%B7%D0%B0%D1%88%D1%82%D0%B8%D1%82%D0%B8%20%D0%BE%D0%B4%20%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B8%D1%99%D0%B0%20%D1%83%20%D0%BF%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%86%D0%B8.pdf>

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, Službeni glasnik Republike Srpske, br. 102/12. Dostupno na: <https://vladars.rs/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mpos/oPorodica/Pages/Splash.aspx#collapsible0>

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, Službeni glasnik Republike Srpske, br. 108/13. Dostupno na: <https://vladars.rs/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mpos/oPorodica/Pages/Splash.aspx#collapsible0>

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti od nasilja u proodici, Službeni glasnik Republike Srpske, br. 82/15. Dostupno na: <https://vladars.rs/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mpos/oPorodica/Pages/Splash.aspx#collapsible0>

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, Službeni glasnik Republike Srpske, br. 84/19. Dostupno na: <https://vladars.rs/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mpos/oPorodica/Pages/Splash.aspx#collapsible0>

DOMESTIC VIOLENCE IN THE REPUBLIC OF SRPSKA THROUGH LEGISLATIVE FRAMEWORK

***Svetlana Ristić, MA, Teaching Assistant
Faculty of Political Sciences in Banja Luka***

Abstract: *Domestic violence is one of the most severe social problems in contemporary society. Although it has existed throughout history, it was only at the end of the last century, with the actualization of gender equality issues, that this problem slowly entered the sphere of socially unacceptable behaviour, beginning to be legally sanctioned. The topicality of this problem in legislation arises precisely from the serious and harmful consequences it has on family members, especially children and women. The need to take preventive action, which is the essence of legal regulation of this area, results from a multitude of international documents that have been adopted in the meantime and have become an integral part of the national legislation of the countries that have signed them. Bosnia and Herzegovina, and thus the Republic of Srpska, are signatories to all international documents pertaining to this issue, thus committing to incorporating their provisions into the existing legal system. Domestic violence has been recognized as a type of criminal offense in the Criminal Code of Republic of Srpska since 2000, but in 2005, the first Law on Protection from Domestic Violence was adopted, marking the first time this area was singled out as a special legally regulated area of state authorities' systemic action. The very complexity of domestic violence as a social deviation and the need for a better social response to violence have imposed the need for a law that will more effectively address domestic violence. Since then, up to the present day, the area of protection and support for victims of domestic violence has been constantly improved legislatively, as evidenced by several amendments to the law, as well as by the adoption of a completely new legal solution in 2012. A new law is about to be drafted. This paper presents the development of legislation related to the regulation of addressing and prosecution of domestic violence in the legal system of the Republic of Srpska, with reference to the reasons that led to the aforementioned changes in legislation.*

Keywords: *domestic violence, prosecution of violence, Law on Protection from Domestic Violence.*